

פרק א

א. והיה מספר בני ישראל כחול הים, אשר לא ימד ולא יספר - עוד יבוא זמן (בזמן מלך המשיח), שירבו בניי כחול הים, שלא ניתן למדוד ולספור, והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם, יאמר להם בני אל חי - ובמקום שהיו נקראים לא עמי, יקראו בני אל חי.

ב. ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדו - יקבצו בני ישראל ויהודה יחד מהגלות, ושמו להם ראש אחד - מלך המשיח, ועלו מן הארץ - מארצות גלותם, כי גדול יום יזרעאל - כי גדול היום, שבו יקבץ ה' את ישראל ויהודה שזרע ופיזר אותם בגלותם. ג. אמרו לאחיכם עמי, ולאחותיכם רחמה - במקום שמות הילדים: לא עמי ולא רוחמה, יקראו: עמי ורוחמה, להורות על שיבת בניי מגלותם.

ד. ריבו באמכם ריבו - ריבו עם אמכם (כנסת ישראל), שהיא כעת כאשת זנונים, על מעשיה הרעים, כי היא לא אשתי, ואנכי לא אישה - שאינה נחשבת לאשתי, ואני לא בעלה,

ותסר זנוניה מפניה - שתסיר את הצבע השמה על פניה כדרך הזונות, (משל שיסורו מהע"ז) ונאפוניה מבין שדיה - ושתסיר את ניאופיה.

ה. פן אפשיטנה ערמה - שמא אפשיט בגדיה, ותהיה ערומה בבזיון, והצגתינה כיום הולדה - אעמיד אותה ערומה כיום לידתה,

ושמתינה כמדבר, ושתה פארץ ציה - אשים אותה שתהיה הפקר לכל - כמדבר וארץ שוממה, והמתינה בצמא - עד שתמות בצמא.

ו. ואת בנייה לא ארחם, כי בני זנונים המה - ולא ארחם על בניי, שהרי הולכים וזונים מאחרי ה'.

ז. כי זנתה אמם - שזנתה כנסת ישראל בע"ז, הבישה הורתם - אמם הזונה שהרתה אותם, עשתה מעשים שצריכה להתבייש בהם, כי אמרה, אלכה אחרי מאהבי - שאמרה: אלך אחרי העמים האוהבים אותי, (אשור ומצרים) נתני לחמי ומימי צמרי ופשתי שמני ושקווי - הנותנים לי לחם מים לאכול, צמר ופשתן ללבוש, שמן לסוך גופי ומשקה לשתות.

ח. לכן הנני שך את דרכך בסירים, וגדרתי את גדרה - לכן, אשים לך גדר מקוצים (כמו: "...הסר משוכתו והיה לבער..."; ישעיהו ה' ה'), שלא תוכלי לצאת אל הגויים,

ונתיבותיה לא תמצא - ולא תמצא את דרכה אליהם.

א. דבר ה' אשר היה אל הושע בן פארי, בימי עזיה יותם אחז יחזקיה מלכי יהודה, ובימי ירבעם בן יואש מלך ישראל:

ב. תחלת דבר ה' בהושע - מראה הנבואה הראשון שראה הושע,

ויאמר ה' אל הושע, לך קח לך אשת זנונים וילדי זנונים - קח לך אשה זונה שתוליד לך בנים,

כי זנה תזנה הארץ מאחרי ה' - וציווי זה יהיה לאות, שישראל זונים מאחרי ה' ועובדים ע"ז.

ג. וילך ויקח את גמר בת דבלים, ותהר ותלד לו בן:

ד. ויאמר ה' אליו קרא שמו יזרעאל, כי עוד מעט ופקדתי את דמי יזרעאל על בית יהוא - ציוה אותו לקרא שם בנו יזרעאל, להורות, שה' יזכור את דם בית אחאב שהרג יהוא מלך ישראל ביזרעאל. (ואף על פי שעשה בזה הישר בעיני ה', כיון שגם יהוא ובניו עבדו לע"ז, נחשבו לו הדמים ששפך לדם נקי)

והשפתי ממלכות בית ישראל - עד שאבטל לחלוטין את מלכות ישראל. (שיגלו כולם בזמן הושע בן אלה)

ה. והיה כיום ההוא - ביום שאבטל מלכות ישראל,

ושברתי את קשת ישראל בעמק יזרעאל - אשבור את חוזק וכוח מלכות ישראל בעמק יזרעאל, ששם ישבו מלכי ישראל.

ו. ותהר עוד ותלד בת, ויאמר לו קרא שמה לא רחמה, כי לא אוסיף עוד ארחם את בית ישראל - גומר הוסיפה ללדת בת, וציוה אותו לקרא לה לא רוחמה, להורות, שה' לא יוסיף לרחם על ישראל ויגלו כולם עד זמן הושע בן אלה,

כי נשא אשה - אשא את האוייב, להם - עליהם.

ז. ואת בית יהודה ארחם - ומשיגלו ישראל, ארחם על בית יהודה עד מלכות צדקיהו, והושעתים בה' אלהיהם - בזמן חזקיהו יושיע אותם מידי סנחריב מלך אשור,

ולא אושיעם בקשת ובחרב ובמלחמה בסוסים ובפרשים - שמלאך ה', הכה את מחנה סנחריב.

ח. ותגמל את לא רחמה ותהר ותלד בן - אחר שנגמלה לא רוחמה - מחלב אימה, ילדה גומר בן נוסף.

ט. ויאמר קרא שמו לא עמי, כי אתם לא עמי ואנכי לא אהיה לכם - ציוה אותו לקרא שמו לא עמי, להורות, שבניי לא מתנהגים כעם ה' לשמור מצוותיו, וכן ה' לא יושיע אותם מאוייביהם.

פרק ב

ט. וְרָדְפָה אֶת מְאַהֲבֶיהָ, וְלֹא תִשָּׁיג אֹתָם, וּבְקִשְׁתֶּם וְלֹא תִמְצָא - אֵף שֶׁתִּרְדּוּף וּתְבַקֵּשׁ אֶת מְאַהֲבֶיהָ (אֲשׁוּר וּמִצְרַיִם), לֹא תִשָּׁיג אֶת עֲזֵרְתֶם, וְאִמְרָה אֲלֵכֶה וְאֲשׁוּבָה אֶל אִישִׁי הָרִאשׁוֹן - אֵל הַיְיָ, כִּי טוֹב לִי אֲזוֹ, מֵעַתָּה - כִּי אֲזוֹ, כִּשְׁמַכְתִּי עַל הַיְיָ, טוֹב הִיָּה לִי יוֹתֵר מֵעַתָּה, שֶׁאֲנִי סוֹמְכֶת עַל עֲזֵרְתֶם הַגּוֹיִים.

י. וְהִיא לֹא יִדְעָה כִּי אֲנֹכִי נֹתֵתִי לָהּ הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר - וְהִיא לֹא נֹתְנָה אֶת לִיבָהּ לַכֹּךְ, שֶׁאֲנִי הוּא שֶׁנִּתְתִּי לָהּ דָּגָן תִּירוֹשׁ וַיִּצְהַר, וְכִסְף הַרְבִּיתִי לָהּ וְזָהָב עָשׂוּ לְבַעַל - וּבְכִסְף וּבְזָהָב שֶׁנִּתְתִּי לָהּ, עֲשֵׂתָה עִי'.

יא. לָכֵן אָשׁוּב וְלִקְחָתִי דָגְנִי בְעֵתוֹ, וְתִירוֹשִׁי בְמוֹעֵדוֹ - בְּעֵת קִצִּיר הַדָּגָן וּבְצִיר הָעֵנְבִים, אֲקַח וְאֶכְלֶה מִמֶּנָּה אֶת הַדָּגָן וְהַתִּירוֹשׁ, וְהַצִּלְתִּי צִמְרֵי וּפִשְׁתִּי, לְכִסּוֹת אֶת עֵרוֹתָהּ - אֲצִיל וְאֶסִּיר מֵהֶם אֶת הַצִּמְרֵי וְהַפִּשְׁתָּן (שֶׁהֲצִאן יְמֹתָי וְהַפִּשְׁתָּה תִכְלֶה), שֶׁנִּתְתִּי לָהּ לְכִסּוֹת אֶת עֵרוֹתָהּ.

יב. וְעַתָּה אֲגַלֶּה אֶת נִבְלָתָהּ לְעֵינַי מְאַהֲבֶיהָ - וְעַתָּה, אֲגַלֶּה לְעֵינַי כֹּל אֶת כִּיעוֹר מַעֲשֵׂיהָ הָרָעִים, וְאִישׁ - מִכָּל מְאַהֲבֶיהָ, לֹא יִצְלֶנָה מִיָּדִי:

יג. וְהִשְׁבֵּתִי - אֲבַטֵּל מִמֶּנָּה, כֹּל מְשׁוּשָׁה, חֲגָה חֲדָשָׁה וְשִׁבְתָּהּ וְכָל מוֹעֵדָה - אֶת שְׂמִיחָתָהּ בַּחֲגִים, בְּרִ"ח, בְּשַׁבְּתוֹת וּבְמוֹעֵדִים.

יד. וְהִשְׁמַתִּי גִפְנָה וְתֹאנְתָהּ - אַעֲשֶׂה אֶת הַגִּפְנִים וְעַצֵּי הַתֹּאנָה שׁוֹמְמִים מִפִּירוֹת, אֲשֶׁר אִמְרָה, אֲתִנֶּה הֶמָּה לִּי אֲשֶׁר נֹתְנֵנוּ לִי מְאַהֲבֵי - שֶׁאִמְרָה, שְׁכַל הַטּוֹבָה בָּאָה לָהּ כִּאֲתֵנָּה מֵהַגּוֹיִים, וְשְׂמִיחָתִי לִיעוֹר, וְאֶכְלֶתֶם חַיֵּת הַשָּׂדֶה - וְאִשִּׁים אֶת גִּפְנָה וְתֹאנְתָהּ הַפֶּקֶר לַחַיֵּת הַשָּׂדֶה - כַּעֲצֵי הַיַּעַר. (שֶׁהִכֵּל יִקַּח הָאִיִּיב).

טו. וּפְקַדְתִּי עָלֶיהָ אֶת יְמֵי הַבְּעָלִים, אֲשֶׁר תִּקְטִיר לָהֶם - אֲזַכּוֹר לְהַעֲנִישָׁה עַל הַיָּמִים שֶׁהִיתָה מִקְטִירָה לְעִי', וְתַעֲד נִזְמָה - שֶׁקִּשְׁטָה עֲצֻמָּה בְּנִזְמִים לִפְנֵי הַיְיָ, וְחִלְיָתָהּ - מִיָּן תִּכְשִׁיט, וְתִלְדֵּךְ אַחֲרַי מְאַהֲבֶיהָ, וְאֶתִּי שְׂכָחָה נֶאֱמַר ה' - שֶׁהִלְכָה אַחֲרַי הָעַמִּים וְעִזְבָה אֶת הַיְיָ.

טז. לָכֵן הִנֵּה אֲנֹכִי מִפְתִּיחַ, וְהִלְכְתִּיחַ הַמְדַבֵּר, וְדַבְּרָתִי עַל לִבָּהּ - לָכֵן אִפְתָּה אֹתָהּ לְלַכֵּת לְמַדְבַּר שֶׁהוּא מִקוֹם שְׂמֵמָה, וְשֵׁם אֲדַבֵּר אֶל לִיבָהּ דְּבַרֵי פִּיֹס שֶׁתִּשׁוּב אֵלַי.

יז. וְנִתְתִּי לָהּ אֶת כְּרָמֶיהָ, מִשָּׁם - וּבְמַדְבַּר, כִּשְׁתִּתְרַצֶּה לְשׁוּב אֵלַי, אַחֲזִיר לָהּ אֶת עֵנְבֵי הַגִּפְנִים, שֶׁעֲשִׂיתִי שְׂמֵמָה,

וְאֶת עֵמֶק עֶכוֹר, לְפִתַּח תִּקְוָה - וְאֶת עֵמֶק יִזְרְעֵאל, שֶׁעֲשִׂיתִי עֶכוֹר וּמוֹשַׁח בְּלַכְתֶּם לַגְּלוּת, אֶהְפּוֹךְ לְהִיּוֹת נַחֲמָד וְטוֹב, כִּפְתַּח שֶׁל תִּקְוָה לְרֹב טוֹבָה, וְעִנְתָה שְׂמָה כִּימֵי נְעוּרֶיהָ, וְכִיּוֹם עֲלֹתָהּ מִבְּרֵךְ מִצְרַיִם - וְשֵׁם בְּכַרְמִים, תִּרִים קוֹלָהּ בְּשִׁירָה כְּמוֹ כִּימֵי נְעוּרֶיהָ וְכִשְׁעָלוּ מִמִּצְרַיִם.

יח. וְהִיא בְּיוֹם הַהוּא נֶאֱמַר ה', תִּקְרָאִי אִישִׁי, וְלֹא תִקְרָאִי לִי עוֹד בְּעַלְי - שֵׁם אִישׁ, מוֹרָה עַל חִיבָה וְאֶהְבָּה, וְשֵׁם בְּעַל, מוֹרָה עַל אֲדוֹנוֹת וּמוֹרָא.

יט. וְהִסְרֵתִי אֶת שְׂמֹת הַבְּעָלִים מִפִּיהָ, וְלֹא יִזְכְּרוּ עוֹד בְּשֵׁמִם - לֹא יִזְכְּרוּ עוֹד בְּנִי"י שֵׁם הַבְּעָלִים בְּפִיהֶם, וְיִפְנוּ לְעַבּוֹדַת הַיְיָ.

כ. וְכִרְתִּי לָהֶם בְּרִית בְּיוֹם הַהוּא, עִם חַיֵּת הַשָּׂדֶה וְעִם עוֹף הַשָּׁמַיִם וְרִמְשׁ הָאָדָמָה - שֶׁהִי יֹשְׁבֵית כָּל הַמְּזִיקִים מִן הָעוֹלָם כִּאִילוֹ כִּרְתוּ עִימָם בְּרִית שְׁלוֹם, (כְּמוֹ שֶׁנִּבְּא יִשְׁעִיהוּ: "זָאֵב וְטֶלֶה יִרְעוּ כֶּאֱחָד... לֹא יִרְעוּ וְלֹא יִשְׁחִיתוּ בְּכָל הַר קָדְשִׁי אָמַר ה'"; יִשְׁעִיהוּ סֵה' כֵה'), וְקִשְׁתִּי וְחָרְבִי וּמִלְחָמָה אֲשַׁבֵּר מִן הָאָרֶץ - יִתְבַטְּלוּ כָּלֵי הַמִּלְחָמָה מִן הָעוֹלָם, וְהִשְׁכַּבְתִּים לְבָטָח - שִׁישְׁבוּ בְּאַרְצָם בְּבִטְחָה.

כא. וְאֶרְשָׁתִּיךְ לִי לְעוֹלָם - אֲקַח אוֹתְךָ לְהִיּוֹת אֲרוֹסָתִי לְעוֹלָם, (שֶׁלֹּא יִמָּאֵס עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל), וְאֶרְשָׁתִּיךְ לִי בְּצִדְקָה וּבְמִשְׁפָּט - תִּהְיִי מְאֹרְסָה לִּי בְּזִכּוֹת הַצִּדְקָה וְהַמִּשְׁפָּט שֶׁתַּעֲשֶׂי, וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים - וְאֲנִי אוֹסִיף לְךָ חֶסֶד וּרְחֻמִּים.

כב. וְאֶרְשָׁתִּיךְ לִי בְּאַמּוּנָה - תִּהְיִי מְאֹרְסָה לִּי בְּאֲרוֹסִין קִימִים וְנֹאמְנִים, וְיִדְעַתְּ אֶת ה' - וְיִדְעוּ בְּנִי"י אֶת הַיְיָ, (כְּמוֹ: "...כִּי כֹלֵם יִדְעוּ אוֹתִי לְמִקְטָנִם וְעַד גְּדוּלָּתָם נֶאֱמַר ה'"; יִרְמִיָּהוּ לֹא' לִג') כִּג. וְהִיא בְּיוֹם הַהוּא אֲעֲנֶה נֶאֱמַר ה' - בְּזִמְנֵי הַיְשׁוּעָה אֲעֲנֶה לְשָׁמַיִם, שֶׁכְּבִיכּוֹל מִבְּקָשִׁים לְהוֹרִיד מִטֶּר, אֲעֲנֶה אֶת הַשְּׁמַיִם - שִׁיּוֹרִידוֹ מִטֶּר עַל הָאָרֶץ, וְהֵם יַעֲנוּ אֶת הָאָרֶץ - וְהַשְּׁמַיִם יוֹרִידוּ הַגֶּשֶׁם עַל הָאָרֶץ, שֶׁכְּבִיכּוֹל מִבְּקָשָׁתָהּ עַל יְרִידַת הַמִּטֶּר.

כד. וְהָאָרֶץ תִּעֲנֶה, אֶת הַדָּגָן וְאֶת הַתִּירוֹשׁ וְאֶת הַיִּצְהָר - וְהָאָרֶץ תִּצְמִיחַ אֶת הַדָּגָן הַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר, וְהֵם יַעֲנוּ אֶת יִזְרְעֵאל - וְהַדָּגָן הַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר, "יַעֲנוּ" בְּצִמְיַחְתֶּם לְיִשְׂרָאֵל, הַמְצַפִּים לְפִירוֹת. (יִשְׂרָאֵל נִקְרָא יִזְרְעֵאל, שֶׁה' "יִזְרַע" אוֹתָם בְּאַרְצָם).

כה. וְזִרְעֵתִיחַ לִי בְּאָרֶץ - אֲזַרְעֶה אֶת יִשְׂרָאֵל בְּאַרְצָם, וְרַחֲמֵתִי אֶת לֹא רַחֲמָה - וְאַרְחָם עַל לֹא רֹחַמָה, (עַל יִשְׂרָאֵל) וְאִמְרָתִי לֹלֵא עֲמִי, עֲמִי אֲתָה - וְאִקְרָא: "עֲמִי" לְיִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרָאוּ: "לֹא עֲמִי",

וְהוּא יֹאמֶר אֱלֹהֵי - וְיִשְׂרָאֵל יֹאמְרוּ: אַתָּה ה' - אֱלֹהֵינוּ.

פְּרָק ג

א. וַיֹּאמֶר ה' אֵלַי עוֹד, לֵךְ אָהָב אִשָּׁה אֲהַבְתָּ רַע וּמִנְאֻפֹת - לֵךְ קַח אִשָּׁה שֶׁהִיְתָה אֲהוּבָה עַל בַּעְלָהּ, אֲדָה הִיְתָה מִנְאֻפֹת תַּחְתָּיו, כְּאֲהַבְתָּ ה' אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְהֵם פְּנִים אֶל אֱלֹהִים אֲחֵרִים - וְזֶה כְּדוֹגְמַת ה' יְתִי, שֶׁלִּקַּח אֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁאֲהוּבִים לַפְּנִי, וְהֵם פְּנִים מִמֶּנּוּ וְזוֹנִים בַּעֲזִיז, וְאֲהַבֵּי אֲשֵׁי עֵנָבִים - וְאֲהוּבִים לַשְּׂתוֹת מִכּוֹסוֹת הַיַּיִן, וּמִתּוֹךְ כֵּךְ עוֹבְדִים עֲזִיז.

(במשל: היין מביא לידי ניאוף)

ב. וְאֶכְרֶה לִי - קִנְיַתִּי הָאִשָּׁה,

בְּחֻמֶּשֶׁת עֶשֶׂר כֶּסֶף וְחֹמֶר שְׁעָרִים וְלִתְּךָ שְׁעָרִים - ב- 15 כסף, חומר ולתך שעורים.

(חומר ולתך - מידות נפח)

ג. וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי - אֵל הָאִשָּׁה שֶׁקָּדַשׁ,

יָמִים רַבִּים תִּשְׁבֵּי לִי - יָמִים רַבִּים תִּמְתַּיֵּנִי עַד שֶׁאֲשֵׁא אוֹתְךָ לָאִשָּׁה,

לֹא תִזְנֶי וְלֹא תִהְיֶי לְאִישׁ, וְגַם אֲנִי אֶלְיָךְ - לֹא תִתַּחַתְנִי וְלֹא תִזְנֶי עִם אִישׁ, וְאִף אֲנִי אֲמַתִּין לְךָ, וְלֹא אֲשֵׁא אִשָּׁה אַחֲרָת.

ד. כִּי יָמִים רַבִּים יִשְׁבּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל - בַּגְּלוּתָם, מִמְּתִינִים לֵה' שִׁיגָאֻלָם,

אֵין מֶלֶךְ וְאֵין שָׂר - אֵין מֶלֶךְ וְשָׂר מִבְּנֵינִי,

וְאֵין זָבַח - וְלֹא זֹבָחִים קִרְבָּנוֹת לֵה',

וְאֵין מִצְבָּה - אֲדָה גַם לֹא מִקְרִיבִים בְּמִצְבָּה לַעֲזִיז, וְאֵין אִפּוֹד - לְשֹׂאֵל בְּאֹרִים וְתוֹמִים דָּבָר ה',

וְתַרְפִּים - אֲדָה גַם לֹא שׂוֹאֵלִים בְּתַרְפִּים אֶת הַעֲתִידוֹת.

ה. אַחַר - יָמֵי הַגְּלוּת,

יִשְׁבּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיִּבְקְשׂוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיהֶם, וְאֶת דָּוִד מֶלֶכָם - יִשׁוּבוּ בְּנֵי בְּתוּבָה, וַיִּבְקְשׂוּ אֶת ה'

וְאֶת מַלְכוּתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ הַמִּשְׁחָה,

וּפְחָדוֹ אֵל ה' - יִפְחָדוּ מֵה' שֶׁלֹּא יִסִּיר שְׁכִינָתוֹ,

וְאֵל טוֹבוֹ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים - וַיִּקְוּ אֶל הַטוֹב, שֶׁהִבְטִיחַ לְהַבְיֵא עֲלֵיהֶם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים.

פְּרָק ד

א. שָׁמְעוּ דָבָר ה' בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כִּי רִיב לֵה' עִם יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ - שָׁמְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַיּוֹשְׁבִים בְּאָרֶץ (לפני הגלות), אֶת תּוֹכַחַת ה' עֲלֵיכֶם,

כִּי אֵין אֲמַת, וְאֵין חֶסֶד - שֶׁהָרִי אֵין אֲמַת וְחֶסֶד בְּאָרֶץ,

וְאֵין דַּעַת אֱלֹהִים בְּאָרֶץ - וְאֵין אִישׁ, הַמִּבְקֵשׁ לְדַעַת אֶת ה' בְּאָרֶץ.

ב. אֵלֶּה וְכַחֲשׁ - נִשְׁבַּעִים בְּה' לְשֹׁקֵר,

וְרָצַח וְגָבַ וְנָאֵף,

פְּרָצוּ - פּוֹרְצִים גְּדָר שְׁמִירַת הַתּוֹרָה, וְדָמִים בְּדָמִים נִגְעוּ - מְרִיבֵי הַנְּרַצְחִים, דָּמֵי הַנְּרַצְחִים נוֹגְעִים זֶה בְּזֶה.

ג. עַל כֵּן תֵּאָבֵל הָאָרֶץ - לִכֵּן, תִּשְׁחַת הָאָרֶץ,

וְאֲמַלְלָהּ כָּל יוֹשְׁבֵי בָּהּ - וַיִּכְרַתוּ כָּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ, בְּחַיַּת הַשָּׂדֶה וּבַעוֹף הַשָּׁמַיִם - וְאִף הַחַיּוֹת וְהַעוֹפּוֹת - יִכְרַתוּ,

וְגַם דְּגֵי הַיָּם יֵאָסְפוּ - וְאִף הַדְּגִים יֵאָסְפוּ וַיִּכְרַתוּ מִן הָעוֹלָם.

ד. אֲדָה אִישׁ אֵל יָרֵב, וְאֵל יוֹכַח אִישׁ - וּבִאֲמַת, אֵין אִישׁ הָרֵב וּמוֹכִיחַ אֶת חֲבִירוֹ עַל מַעֲשָׂיו הַרְעִים, (כִּי כוֹלָם עוֹשִׂים רָעָה),

וְעַמָּךְ כְּמָרִיבֵי כֶּהֵן - וְהִנֵּה עִמָּךְ, אֹמֵר ה' לְנַבִּיא, רַבִּים עִם הַכֶּהֵן, הַמְּלַמְּדִים אֶת הָעָם דַּעַת ה'.

ה. וְכִשְׁלַת הַיּוֹם - כֵּן, תִּכְשְׁלוּ לִיפּוֹל בְּאוֹר הַיּוֹם, וְכִשְׁלָה גַם נְבִיא עִמָּךְ לַיְלָה - וְגַם נְבִיאֵי הַשֶּׁקֶר יִפְלוּ עִמָּךְ, כְּאֲדָם הַנִּכְשָׁל בְּחִשְׁכַת הַלַּיְלָה,

וְדַמִּיתִי אֲמָךְ - וְתִכְרַת כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל.

ו. נְדָמוּ עָמִי, מִכְּלֵי הַדַּעַת - עָמִי נִכְרַתוּ מִפְּנֵי שֶׁלֹּא יָדְעוּ אֶת ה',

כִּי אַתָּה - הַכֶּהֵן, שֶׁאֲמֹר לְלַמַּד תּוֹרָה אֶת הָעָם, הַדַּעַת מֵאֲסֶת - מֵאֲסֶת בַּעֲצָמְךָ, וְלַלְמַד אֶת הָעָם דַּעַת ה',

וְאֲמַאֲסֶךָ מִכֶּהֵן לִי - וְלִכֵּן מֵאֲסֶתִי בְּךָ מִלְּהִיּוֹת לִי לִכְהֵן,

וְתִשְׁכַּח תּוֹרַת אֱלֹהֵיךָ - אֶתָּה שִׁכַּחְתָּ אֶת תּוֹרַתִּי, אֲשֶׁכַּח בְּיָדְךָ גַם אֲנִי - אִף אֲנִי אֲשַׁכַּח אֶת בְּנֵי וְלֹא אוֹשִׁיעַ אוֹתָם.

ז. כְּרַבִּים - כְּפִי הַשִּׁיעוֹר שֶׁהִתְרַבּוּ בְּנֵינִי,

כֵּן חֲטָאוּ לִי - כֵּךְ הִרְבּוּ לְחַטּוֹא לִי,

כְּבוֹדָם בְּקִלּוֹן אֲמִיר - לִכֵּן בְּמִקּוֹם לְהַבְיֵא עֲלֵיהֶם כְּבוֹד, אֲבִיא עֲלֵיהֶם בְּזִיוֹן.

ח. חֲטָאת עָמִי יֵאָכְלוּ - כָּל רְצוֹנָם שֶׁל הַכֶּהֵנִים, לְאָכּוֹל בֶּשֶׂר הַחֲטָאוֹת שֶׁמִּבִּיאִים יִשְׂרָאֵל,

וְאֵל עוֹנִים יִשְׂאוּ נַפְשׁוֹ - וְלִכֵּן מִנְשָׂאִים אֶת נַפְשׁוֹ וּמִצְפִּים, שִׁנְרָבוּ יִשְׂרָאֵל עוֹוֹנוֹת, עֲזִימ שִׁירְבוּ הַחֲטָאוֹת.

ט. וְהִיָּה כְּעַם כְּפֶהֵן - עַל הָעָם וְהַכֶּהֵן יַחַד, תִּבּוֹא הַפּוֹרְעָנוֹת,

וּפְקַדְתִּי עָלָיו דְּרָכָיו וּמַעַלְלָיו אֲשִׁיב לוֹ - אֲזַכּוֹר לְהַעֲנִישׁ כְּפִי מַעֲשֵׂיהֶם.

י. וְאֵכְלוּ וְלֹא יִשְׁבְּעוּ - וְזֹאת הִרְעָה שֶׁתִּבּוֹא עֲלֵיהֶם, שֶׁלֹּא יִשְׁבְּעוּ בְּאֲכִילָתָם,

הַזָּנוּ וְלֹא יִפְרְצוּ - לֹא יִתְחַזְּקוּ, יִתְרַבּוּ בְּבָנִים בְּזִנוּתָם,

כִּי אַתָּה ה' עֲזָבוּ, לְשֹׁמֵר - מִלְּשֹׁמֵר תּוֹרָתוֹ.

פרק ה

א. שָׁמְעוּ זֹאת - שמעו דברי התוכחה שאמרתי, הַכְהִינִים, וְהִקְשִׁיבוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל - הכהנים ובית ישראל, וּבֵית הַמֶּלֶךְ הָאֲזִינוּ - והאזינו אנשי בית מלך יהודה, כִּי לָכֵם הַמִּשְׁפָּט - שהיה עליכם להוכיח את ישראל, ולעשות משפט, כִּי פַח הַיֵּיתֶם לַמִּצֵּפָה - כמו פח, מלכודת, שמעמידים בראש ההר ללכוד החיות, היו המלכים לישראל, שמדרכם הרעה למדו גם הם לעשות רע, וּרְשַׁת פְּרוּשָׁה עַל תְּבוּר - וכמו רשת שמעמידים בראש הר תבור - ללכוד החיות. (מצפה ותבור - שמות הרים גבוהים).
ב. וְשַׁחֲטָה - שחטו קרבנות לע"ז, שְׁטִים - העם שסטו מדרך ה', הָעֲמִיקוּ - ובזה, העמיקו והגדילו הרעה שעשו, וְאֲנִי, מוֹסֵר לְכֻלָּם - ואני ה', אייסר את כולם.
ג. אֲנִי יֹדְעֵתִי אֶפְרַיִם - ידעתי מעשיהם של אפרים, וְיִשְׂרָאֵל לֹא נִכְחַד מִמֶּנִּי - ולא נסתרו ממני מעשיהם הרעים, כִּי עֲתָה הַזְּנִיתָ אֶפְרַיִם, נִטְמָא יִשְׂרָאֵל - שעתה, זנו ונטמאו ישראל בע"ז.
ד. לֹא יִתְנוּ מַעַלְלֵיהֶם, לָשׁוּב אֶל אֱלֹהֵיהֶם - לא יעזבו מעשיהם לשוב אל ה', כִּי רוּחַ זְנוּנִים בְּקִרְבָּם, וְאֵת ה' לֹא יָדְעוּ - כי רוח זנונים בקרבם, ואת ה' לא ידעו. ורצון בקרבם לזנות בע"ז, ואת ה' לא ידעו.

ה. וְעֵנָה גְאוֹן יִשְׂרָאֵל בְּפִנְיָו - תכנע גאוות ישראל לפניהם, (לפני עצמם. ר"ל, שיראו את השפלת כבודם) וְיִשְׂרָאֵל וְאֶפְרַיִם יִפְשְׁלוּ בְּעֵינָם - יבוא עליהם מכשול בעבור עוונם, כִּשְׁלֹם גַּם יְהוּדָה עִמָּם - וגם יהודה, כשתתמלא הסאה יכשלו בעוונם.
ו. בְּצִאֲנָם וּבְבִקְרָם יִלְכוּ לְבַקֵּשׁ אֶת ה' - גם כשילכו בני יהודה לבית ה' לבקש את ה', ולהביא קרבנות צאן ובקר לפניו, וְלֹא יִמְצְאוּ - לא ימצאו את ה', (שלא יקבל קרבנותיהם לרצון) חֲלָץ מֵהֶם - כי נפרד ה' מיהודה, והסיר שכינתו מהם.
ז. בְּה' בָּגְדוּ, כִּי בָנִים זָרִים יִלְדוּ - בגדו בה', שילדו בנים מנשים נכריות, עֲתָה יֹאכְלִם חֲדָשׁ, אֶת חֲלֻקֵיהֶם - חודש אב, המוכן לפורענות, יאכל את חלקות שדותיהם.

יא. זְנוּת וַיִּין וְתִירוּשׁ, יִקַּח לֵב - הזנות והיין, יקחו את ליבם מעבודת ה'.
יב. עִמִּי בַעֲצוֹ יִשְׂאָל - ישראל שואלים את העץ שעשו ממנו ע"ז, וּמִקְלוֹ יִגִּיד לוֹ - ומה שיגיד להם כביכול, המקל שעשו ממנו ע"ז - יעשו.
כִּי רוּחַ זְנוּנִים הִתְעָה, וַיִּזְנוּ מִתַּחַת אֱלֹהֵיהֶם - כי רוח הזנות שבקרבם, מתעה אותם מלעבוד את ה'.
יג. עַל רֵאשֵׁי הָהָרִים יִזְבְּחוּ, וְעַל הַגְּבְעוֹת יִקְטְרוּ - על ראשי ההרים והגבעות, יזבחו ויקטרו לע"ז, תַּחַת אֱלוֹן וּלְבִנְהָ וְאֵלֶּה - שמות עצים, כִּי טוֹב צֵלָה - שעצים אלו, מרבים צל ליושבים תחתם, (לכן שם יעבדו אלוהיהם), עַל פֶּן, תִּזְנִינָה בְּנוֹתֵיכֶם, וְכַלּוֹתֵיכֶם תִּנְאַפְנָה - לכן, למדו הבנות והכלות לזנות ולנאף כמוכם.
יד. לֹא אֶפְקֹד עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנִינָה, וְעַל פְּלוֹתֵיכֶם כִּי תִנְאַפְנָה - לא אזכור להעניש את הבנות והכלות על זנותם, כי ממעשיכם למדו, כִּי הֵם עִם הַזְנוּת יִפְרְדוּ - כי אתם, נפרדים מנשותיכם, והולכים לזנות, וְעִם הַקְדָּשׁוֹת יִזְבְּחוּ - ועם הזונות זובחים לע"ז, וְעִם לֹא יָבִין, יִלְבֹּט - ומפני שאינכם נותנים לב להבין את רוע מעשיכם - תכשלו ברעה שאביא עליכם.
טו. אִם זָנָה אֶתְּהָ יִשְׂרָאֵל, אֵל יֹאשֵׁם יְהוּדָה - אם ישראל זונים בע"ז, יהודה אינם אשמים בדבר ולא יענשו, וְאֵל תִּבְאוּ הַגְּלָגַל - ואל תבואו אנשי יהודה לגלגל, לזבוח עם ישראל לע"ז, וְאֵל תַּעֲלוּ בֵּית אֹן - ואל תעלו לבית אל, לזבוח שם לעגל, שהעמיד ירבעם בן נבט, וְאֵל תִּשְׁבְּעוּ חֵי ה' - ואל תשבועו בשם ה' לשקר.
טז. כִּי כִפְרָה סוֹרְהָ, סוֹר יִשְׂרָאֵל - כמו פרה שסרה מהדרך שבה חורשת, סר ישראל מדרך ה', עֲתָה - כעת, אם לא הייתם סרים מהדרך, יִרְעֶם ה' כְּכַבֵּשׁ בְּמִרְחָב - היה ה' רועה אתכם, ככבש הרועה במקום מרעה רחב וטוב.
יז. חֲבוּר עֲצָבִים אֶפְרַיִם - מחובר אפרים לע"ז, הִנַּח לוֹ - הנח לו ואל תוכיחו, שהרי לא ישמע.
יח. סוֹר סוֹבָאִם - אחר שסרו מסביאת היין, הַזְנָה הַזְנוּ - פונים לעסוק בזנות, אֲהָבוּ הָבוּ קִלּוֹן - אוהבים להביא על עצמם בושה, מְגִינָה - מלכי ושרי העיר.
יט. צָרַר רוּחַ, אוֹתָהּ, בְּכַנְפֶיהָ - אותה, את הבל הע"ז שעובדים, המשיל לרוח הצרורה, הקשורה בכנפיהם, וַיִּבְשׂוּ מִזְבַּחוֹתָם - ובושה תבוא עליהם, מהזבחים שזבחו לע"ז.

טו. אֶלֶךְ - אסלק שכינתי מהם,
אָשׁוּבָה אֶל מְקוֹמִי - ואשוב אל השמים,
עַד אֲשֶׁר יֵאָשְׁמוּ, וּבִקְשׁוּ פָנַי - עד שיכירו
באשמתם ויבקשו את פני,
בְּצַר לָהֶם יִשְׁחַרְנְנִי - וידרשו אותי מתוך צרתם.

פרק 1

א. לְכוּ וּנְשׁוּבָה אֶל ה' - בואו ונשוב בתשובה לה',
כִּי הוּא טָרַף וַיִּרְפָּאֵנוּ - כי ה' הוא שטרף, שהיכה
בנו, ובידו לרפאות אותנו ממכותינו,
יָד וַיַּחֲבִשְׁנוּ - הוא שהיכה בנו, ובידו לחבוש את
מכותינו.

ב. יַחֲיֵינוּ - הוא זה שהחיה ורפא אותנו,
מֵיָמִים - משתי הגלויות: גלות מצרים וגלות
בבל,

כִּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי - וכן בגלות שלישית זו,
יִקְמְנוּ, וְנַחֲיָה לְפָנָיו - יקים אותנו משבר הגלות,
ונחיה לפניו עד עולם. (שלא נגלה עוד).

ג. וְנִדְעָה נִדְדָפָה לְדַעַת אֶת ה' - ונדע לרדוף את
ידיעת ה',

כְּשַׁחַר נִכּוֹן מִצְאוֹ - כמו הרואה את עלות השחר,
שבטוח (נכון = ברור ובטוח) שיבוא אור היום, כך נדע
בבטחון, שבדרכינו הטובה נשיג את ידיעת ה',
וַיָּבֹא כְגֶשֶׁם לָנוּ, כְּמַלְקוֹשׁ יוֹרֵה אֶרֶץ - וידיעת ה'
תביא עלינו רוב טובה, כגשם וכמלקוש (גשם אחרון
) המְרִיִם את הארץ.

ד. מָה אַעֲשֶׂה לָךְ אֶפְרַיִם, מָה אַעֲשֶׂה לָךְ יְהוּדָה -
אך כיצד אוכל לרפא אתכם, ישראל ויהודה?
וְחִסְדְּכֶם כַּעֲנַן בֹּקֵר - הלא החסדים המעטים
שאתם עושים, נעלמים כענן בוקר, ומיד שבים
אתם לעשות רעות,
וְכִטַּל, מִשְׁכֵּימֵי הַלֵּךְ - וכמו הטל, שמיד בהשכמת
הבוקר מתאדה בשמש.

ה. עַל כֵּן חִצַּבְתִּי בְּנִבְיָאִים - לכן, חצבתי דברי ע"י
הנביאים (כמו החוצב בהר) להזהיר אתכם מהרעה,
הַרְגָתִים בְּאִמְרֵי פִי - ומפני שלא שמרו אמרי פי
- הרגתי בהם,

וּמִשְׁפָּטֶיךָ אִוֵּר יֵצֵא - וכיצד אוכל להוציא
משפטיך לאור ולטובה!?

ו. כִּי חִסַּד חִפְצָתִי וְלֹא זָבַח - הלא חפץ אני שתעשו
חסד, ולא בזבחים שתזבחו לי!

וְדַעַת אֱלֹהִים מַעֲלוֹת - ושתבקשו לדעת את ה',
ולא שתעלו לפני עולות!

ז. וְהִמָּה פֶּאֶדֶם, עֲבְרוּ בְרִית - אך הם כאדם
הראשון עברו על ברית ה',

שֶׁם בְּגָדוֹ בִי - ושם בא"י שהושבתי אותם, בגדו
בי!

ח. גִּלְעָד, קְרִית פְּעֵלֵי אֶן - גלעד היא עיר של עושי
שקר,

ח. תִּקְעוּ שׁוֹפָר בְּגִבְעָה, חֲצִצְרָה בְּרִמָּה - תקעו
בשופר ובחצוצרה, בגבעה וברמה, להזהיר את
העם מפני האוייב,

הֲרִיעוּ בֵּית אֶן - הריעו בשופר בבית אֶן, מפני
חרב האוייב,

אֲחֲרֶיךָ בְּנִימִין - בנימין! האוייב בא מאחריך
להכותך.

ט. אֶפְרַיִם לְשִׁמָּה תִּהְיֶה - ישראל יהיו תמהים
מה לענות,

כִּיּוֹם תּוֹכַחָה - ביום שאבוא להוכיחם על עוונם,
בְּשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל, הוֹדַעְתִּי נְאֻמָּנָה - שהלא בתורה
הודעת נאמנה, שאביא הפורענות לסרים מדרך
ה',

י. הֵיוּ שְׂרֵי יְהוּדָה, כְּמִסְיָגֵי גְבוּל - כמו אדם
הנמשך ומשיג גבול חבירו, נמשכו יהודה אחר
מעשי ודרכי ישראל,

עָלִיהֶם, אֲשֶׁפוּךְ כַּמִּים עֲבָרְתִי - ולכן אשפוך
כמים, את כעסי עליהם.

יא. עֲשׂוּק אֶפְרַיִם - עשוק וגזול אפרים ביד
העמים,

רְצוּץ מִשְׁפָּט - שבור מהמשפט שנעשה בו,
כִּי הוֹאִיל הֵלֶךְ אַחֲרֵי צוֹ - מפני שרצה ללכת, אחר
ציווי נביאי הבעל.

יב. וְאֲנִי כַעֲשׂ, לְאֶפְרַיִם - אכלה את אפרים, כעש,
כתולעת, האוכלת ומכלה את הבגד,
וְכַרְקֵב לְבֵית יְהוּדָה - אכלה את יהודה, כרקב,
כתולעת, האוכלת ומכלה את העץ,

יג. וַיֵּרָא אֶפְרַיִם, אֶת חָלְוֵו - כאשר יראה אפרים,
את החולי והצרות שבאו עליו,

וְיְהוּדָה, אֶת מְזוּרוֹ - ובני יהודה, יראו את המכות
שבאו עליהם, (מזורו - מכה. שזורים, מפזרים עליה סממנים
לרפאתה),

וַיִּלְךְ אֶפְרַיִם אֶל אֲשׁוּר - הלך אפרים לבקש עזרה
ממלך אשור, ("וַיִּתְּנוּ מִנְחָם לְפִיל, אֶלֶף כֶּפֶר לְהִיּוֹת יָדָיו
אֲתוֹ, לְהַחֲזִיק הַמִּמְלָכָה בְּיָדוֹ"; מלכים ב', טו' יט')

וַיִּשְׁלַח אֶל מֶלֶךְ יָרֵב - ויהודה בקש עזרה ממלך
ירב, מלך אשור, ("כִּי חָלַק אַחֲזָה אֶת בֵּית ה', וְאֵת בֵּית הַמֶּלֶךְ
וְהַשָּׂרִים, וַיִּתְּנוּ לְמֶלֶךְ אֲשׁוּר - וְלֹא לְעֲזָרָה"; מלכים ב', כח' כא')

וְהוּא לֹא יוֹכַל לְרַפֵּא לָכֶם - ולא יעזור לכם,
וְלֹא יִגְהֶה מִכֶּם מְזוּר - ולא ירפא את המכה.

יד. כִּי אֲנֹכִי, כְּשַׁחַל לְאֶפְרַיִם, וְכַכְפִּיר, לְבֵית
יְהוּדָה - כי אני ה' לאפרים ויהודה, כשחל וכפיר

הטורפים, (שמות האריה),

אֲנִי אֲנִי אֶטְרֹף וְאֶלֶךְ - כשאטרוף, אכה ואוליד
אותם לגלותם,

אֲשָׂא וְאִין מִצִּיל - אשא אותם לגלות, ואין מי
שיוכל להצילם מידי.

עֲקֵבָה מַדָּם - מלאה באנשים שאורבים לשפוך דם נקי.

ט. וְכַחֲפֵי אִישׁ גְּדוּדִים - וכמו גדודי אנשים, המחכים ואורבים לשדוד העוברים בדרך, **חֶבֶר כְּהַנִּים, דָּרָךְ יִרְצָחוּ שְׂכָמָה** - מתחברים הכהנים בדרכים איש לרעהו, שכם אל שכם, לשדוד ולרצוח,

כִּי זָמָה עָשׂוּ - עשו את מחשבתם הרעה.

י. בְּבֵית יִשְׂרָאֵל רְאִיתִי שְׁעָרוֹרֶיהָ - דבר מאוס ומגונה,

שֶׁם זָנוּת לְאֶפְרַיִם, נִטְמָא יִשְׂרָאֵל - ישראל זונים ונטמאים בע"ז,

יא. גַּם יְהוּדָה, שֶׁת קָצִיר לָךְ - גם על יהודה, אשים ואביא קציר, כלומר אביא עליהם

פורענות,

בְּשׁוּבֵי שָׁבוֹת עָמִי - ופורענות זו תבוא, לפני שאשיב את השבויים מעמי לארצם.

פֶּרֶק ז

א. כְּרַפְאֵי לְיִשְׂרָאֵל - כשחפץ אני להושיע את בניי,

וְנִגְלָה עֵוֹן אֶפְרַיִם, וְרַעוֹת שְׁמֵרוֹן, כִּי פָעְלוּ שְׁקָר - מתגלים לפני עוונות אפרים, והרעות שעשו בשומרון,

וְגִבְי יְבוּא - באים וגונבים ממון חבריהם,

פֶּשֶׁט גְּדוּד בַּחוּץ - וגדודי אנשים פושטים ושודדים מחוץ לערים.

ב. וְכֵן יֹאמְרוּ לְלִבָּבָם - ואינם נותנים אל ליבם, **כֹּל רַעְתֶּם זְכָרְתִּי** - שאת כל הרעות שעושים - אני זוכר,

עֲתָה סִבְבוּם מֵעֲלֵיָהֶם - מעשיהם הרעים סובבים אותם,

נִגְדַּ פְּנֵי הָיוּ - מעשיהם נגד פני, ולא נעלמו ממני. **ג. בְּרַעְתֶּם יִשְׁמָחוּ מְלָךְ** - המלך שמח ברעות שעושים,

וּבְכַחְשֵׁיהֶם שָׁרִים - והשרים שמחים בשקריהם. **ד. כָּלִם מְנַאֲפִים** - המלך, השרים והעם,

כְּמוֹ תַנּוּר בַּעֲרָה מֵאֶפֶה - יצר הניאוף בוער בקרבם, כבערה האש שבתנור האופה,

יִשְׁבּוֹת מַעִיר, מְלוּשׁ בָּצֵק עַד חֲמֻצָתוֹ - כפי שיעור הזמן, שממתין האופה מלישת הבצק עד שמחמיץ, ישבתו מלעורר את יצרם לעבירה, ומיד כשיוכלו ימהרו וילכו לזנות.

ה. יוֹם מְלֻכָּנוּ - ביום שהיו ממליכים את המלך, **הִחְלוּ שָׁרִים** - נעשו השרים חולים,

חֶמֶת מֵיַיִן - מחום היין המשכר שבוער בקרבם, **מִשְׁדָּךְ יָדוֹ אֶת לְצַצִּים** - היין משך את יד המלך, להתחבר עם אנשים לצים.

ו. כִּי קָרְבוּ כְתַנּוּר, לֶבֶם - מחממים את יצר ליבם הרע, עד שיבער כאש בתנור,

בְּאֶרְבָּם - בשעה שאורבים וחושבים לעשות העבירה,

כָּל הַלַּיְלָה יִשָּׁן אֶפְרַיִם - בלילה ישן האופה, (שעדיין לא התחמם התנור),

בְּקָר, הוּא בָעַר פֶּאֶשׁ לְהִבָּה - ובבוקר, שהתנור מוסק בחוּזְקָה, אופה את הלחם. (נמשל: כל הלילה מבעירים את יצרם הרע, ומיד בבוקר ממהרים לחטוא)

ז. כָּלִם יַחֲמוּ פִתְנוּר - יצרים חם פֶּאֶשׁ התנור, **וְאָכְלוּ אֶת שְׁפִטֵיהֶם** - הרגו את הסנהדרין כדי שלא יעשו משפט,

כָּל מַלְכֵיהֶם נָפְלוּ - ולכן, כל מלכיהם נהרגו, **אֵין קָרָא בָהֶם אֵלֵי** - ואעפ"כ, אין מי שקורא אל ה'.

ח. אֶפְרַיִם, בְּעַמִּים הוּא יִתְבּוֹלֵל - אפרים התערב עם העמים, ולמד ממעשיהם,

אֶפְרַיִם הִיָּה עֵגָה בְּלֵי הַפּוֹכָה - כפת הנאפית בתנור, שאם לא יהפכו אותה מצד לצד - תשרף,

כך אפרים לא הופך במעשיו, לראות הטובים הם או רעים.

ט. אָכְלוּ זָרִים כַּחוֹ - מלכי עמים זרים אכלו את כוחם, את עושרם של בניי,

וְהוּא לֹא יָדַע - ולא נתנו אל ליבם לדעת על מה באו עליו הצרות.

גַּם שִׁיבָה זָרְקָה בּוֹ, וְהוּא לֹא יָדַע - ואף שנחלשו כזקנים, לא נתנו אל ליבם לדעת על מה באו עליו הצרות.

י. וְעֵנָה גְאוֹן יִשְׂרָאֵל בְּפָנָיו - תכנע גאוות ישראל לפניהם, (לפני עצמם. ר"ל, שיראו את השפלת כבודם)

וְלֹא שָׁבוּ אֶל ה' אֱלֹהֵיהֶם, וְלֹא בִקְשׂוּהוּ בְּכָל זֹאת - ועל אף כל זאת, לא שבו ולא בקשו את ה'.

יא. וַיְהִי אֶפְרַיִם, כִּיּוֹנָה פּוֹתָה אֵין לֵב - אפרים נדמו ליונה, המתפתה בקלות לאכול מן הזרעים

המפוזרים ברשת - ונלכדת.

מְצָרִים קָרָאוּ, אֲשׁוּר הִלְכוּ - למצרים קראו, ולאשור הלכו לבקש עזרה. (ובהליכה זו לעזרת הגויים -

יכשלו וילכדו)

יב. כְּאֲשׁוּר יִלְכוּ - לבקש את עזרת הגויים, **אֶפְרַיִם עָלֵיהֶם רִשְׁתִּי** - ללכדם ברעה,

כְּעוֹף הַשָּׁמַיִם אֲוִרִידִם - שיפלו מטה, כעוף שנופל עם הרשת שלכדה אותו,

אִיסָרִם, כְּשִׁמְעוּ לְעֲדָתָם - אביא עליהם יסורים, כפי שהשמעתי לעדת ישראל במדבר דברי התוכחות.

יג. **אוי להם פי נדדו ממני** - אוי להם, על שנדדו ורחקו ממני,
שד להם פי פשעו בי - השודד יבוא עליהם, כי פשעו ומרדו בי,
ואנכי אפדם, והמה דברו עלי כזבים - ואני חשבתי לפדות אותם מצרותם, אך הם דברו על ה' דברי כזב וכחשו בהשגחתי, על כן לא אצילם.
יד. ולא זעקו אלי בלבם, פי ילילו על משכבותם - ולא זועקים בליבם אל ה', כאשר מיללים במשכבם על צרותיהם,
על דגן ותירוש יתגוררו - מחוזק הרעב, היו מתאספים ממקום למקום לחפש דגן ותירוש, **יסורו בי** - ואף על פי כן יסורו ממני. (ולא נותנים אל ליבם שמה' בא הרעב)
טו. ואני ישרתי, חזקתי זרועתם - וכאשר קשרתי וחזקתי זרועותם כנגד אויביהם, **ואלי יחשבו רע** - עלי חשבו רעה, ולא הבינו שאני חזקתי אותם נגד האוייב.
טז. ישובו, לא על - ישיבו את עצמם ללכת לדרך רעה, ולא אל ה', שהוא עליון על כל הארץ, (ואת כל צרותיהם תולים ביד המקרה)
היו פקשת רמיה - ודומים בכך, לקשת מקולקלת, המרמה את היורה ולא פוגעת במטרה, (כך ישראל, לא נותנים אל ליבם להבין, שהרעות מה' באות, ולא שבים אל ה')
יפלו בחרב שריהם - לכן, יפלו השרים בחרב, **מזעם לשונם** - מהכעס שמכעיסים את ה' בלשונם, כשמכחישים השגחת ה' בעולם,
זו לעגם בארץ מצרים - וזה שירדו לבקש עזרה ממצרים, יהיה להם ללעג ובזיון.

פרק ח

א. אל חפד שפר - הושע, שים שופר על החיד (שקול השופר עובר מהגרונ דרך החיד) להזהיר את ישראל מהרעה,
כנשר על בית ה' - במהירות כנשר, יבוא האוייב על בית ה' להחריבו,
יען עברו בריתי, ועל תורת פשעו - וכל זה, מפני שעברו על ברית ה', ומרדו במצוות התורה.
ב. לי יזעקו, אלהי ידענוך ישראל - כשתבוא על ישראל רעה, יזעקו אל ה' ויאמרו, אלקינו! יודעים אנו אותך והושיענו.
ג. זנח ישראל טוב - אך ישראל, עזבו את ה' שהוא הטוב האמיתי,
אויב ירדפו - לכן, אויב ירדוף אותם.
ד. הם המליכו, ולא ממני - כשישראל המליכו מלכיהם, לא שאלו את פי ה',
השירו, ולא ידעתי - וכשמינו שרים, ולא מדעתי, (שהיו רשעים, ומכשילים ומחטיאים אותם)

כספם וזהבם עשו להם עצבים - מהכסף והזהב עשו ע"ז, (הפסילים נקראו עצבים, משום שאינם מועילים ומעציבים את העובדים)
למען יפרת - והעצבים, הם הסיבה שיכרת מהם העושר ע"י האוייב.
ה. זנח עגלך שמרון - עזב ה' אתכם, בגלל העגל שהנחתם בבית אל (שהיו עובדים מלכי שמרון),
חרה אפי בם - בעגל שעשיתם, ובשומרון,
עד מתי לא יוכלו נקין - עד מתי לא יתנו אל ליבם, לנקות עצמם מהע"ז.
ו. כי מישראל הוא - כי מישראל נעשה העגל, (כי מישראל הוא - העגל)
חרש עשהו, ולא אלהים הוא - אומן עשה את העגל, ואין בו כוח אלוקות,
פי שבבים יהיה עגל שמרון - כי עגל שומרון יפתש, ויעשה לחתיכות קטנות,
ז. פי רוח יזרעו, וסופתה יקצרו - ישראל קצרו רוח סופה, מפני שרוח זרעו, (מה שזורעים - קוצרים. לכן ישראל שעבדו ע"ז, יקצרו הבל כמותה, דהיינו שלא יצליחו במעשיהם)
קמה אין לו - לא תצמח התבואה, להיות קמה, (קמה - שבלים עומדות ומוכנות לקצירה)
צמח בלי יעשה קמח - ולא יעשו קמח מהצמח שזרעו, (שלא יצליחו במעשיהם)
אולי יעשה, זרים יבלעוהו - וגם אם תעשה התבואה קמה לעשות ממנה קמח, הזרים יקחו הכל.
ח. נבלע ישראל - נשחת ישראל, (ע"י הגויים),
עתה היו בגוים, ככלי אין חפץ בו - ישראל בזויים בעיני הגויים, ככלי, שאין בו חפץ ושימוש.
ט. פי המה - ישראל,
עלו אשור - לבקש את עזרתם,
פרא בודד לו - כחמור בר ההולך יחידי, בלי מנהיג,
אפרים, התנו אהבים - אפרים נתנו אתנן כזונה, למלך אשור. (שיעזור להם)
י. גם פי יתנו בגוים - אף על פי שנתנו אתנן לגויים שיעזרום,
עתה אקבצם - בבא העת, אגאל אותם, **ויחלו מעט, ממשא מלך שרים** - ומעט חיל ורעדה יבוא עליהם, מהמשא שיתנו עליהם מלכי ושרי העמים.
יא. פי הרבה אפרים, מזבחות לחטא, היו לו מזבחות לחטא - וחיל זה שיבוא עליהם, יהיה מפני שהרבו לחטוא ולעשות מזבחות לע"ז.
יב. אכתב לו רבי תורת - ריבוי הוראות ותוכחות הנביאים, שאני שולח לו תמיד, (מפני שרבים השליחים שאני שולח, נחשבים התוכחות כאילו כתובות לפניו)
כמו זר נחשבו - נחשבים בעיניהם כדיבורים של אדם זר, ואינם שומעים.
יג. זבחי הבהבי - זבחיהם הנשרפים לפני,

יִזְבְּחוּ בְּשֵׁר וַיֹּאכְלוּ, ה' לֹא רָצָם - שישחטו את
הבשר לעצמם ויאכלו בשר, שהרי אינם לרצון
לפני,

עֲתָה - בעוד זמן קצר,

יִזְכְּרוּ עִוְנֵם וַיִּפְקְדוּ חַטֹּאתֵם, הֲמָה מְצָרִים יְשׁוּבוּ -
יזכור להענישם על חטאתם, וישוּבוּ למצרים.

(בזמן יוחנן בן קרח)

י.ד. וַיִּשְׁפַּח יִשְׂרָאֵל אֶת עֵשָׂהּ, וַיִּבְנֶן הַיִּכְלוֹת - שכח
ישראל את ה' שעשהו לעם, ובנה ארמונות לע"ז,
וַיְהוּדָה, הַרְבֵּה עָרִים בְּצִירוֹת - ויהודה הרבו ערים
בצורות להגן מהאוייב, (ולא בטחו בה')

וְשַׁלַּחְתִּי אֶשׁ בְּעָרְיוֹ - של יהודה,

וְאָכְלָה אַרְמֹנְתֶיהָ - והאש תאכל את ארמונות
הע"ז שבנו.

פֶּרֶק ט

א. אֵל תִּשְׁמַח יִשְׂרָאֵל אֶל גִּיל, כְּעַמִּים - אין ראוי
לכם לשמוח ולגיל כמו העמים,

כִּי זָנִיתָ מֵעַל אֱלֹהֶיךָ - מפני שזניתם מעל ה',
אֲהַבֶּתְ אֶתְנֶן, עַל כָּל גְּרוֹנוֹת דָּגָן - כזונה האוהבת
לקבל אתנן דגן מן הגורן, הלכתם לבקש את
עזרת הגויים.

ב. גֵּרֶן וַיִּקֶּב לֹא יָרַעַם - לכן, תבואה שבגורן ויין
שביקב, לֹא תהיה להם למרעה, למאכל,
וְתִירוֹשׁ יִכְחַשׁ בָּהּ - התירוש "ישקר" לישראל,
ולא יוציאו יין מהגפן,

ג. לֹא יִשְׁבוּ בְּאֶרֶץ ה' - כי יגלו,

וְשָׁב אֶפְרַיִם מְצָרִים - ישיבו את עצמם לנוס
למצרים,

וּבְאֲשׁוּר טָמְא יֹאכְלוּ - ובגלות אשור יאכלו
מאכלים טמאים.

ד. לֹא יִסְכּוּ לֵה' יֵינן, וְלֹא יַעֲרְבוּ לוֹ - לשם מה
ינסכו לפני ה' יין, הלא אינו לרצון לפניו, ואינו
ערב לו, (שהלא עוברים על מצוותיו)

זְבַחֵיהֶם, כָּלֶחַם אוֹנִים לָהֶם - זבחייהם נחשבים
כמאכל של אונן, (אבל), שמאכלו נטמא ממנו,
כָּל אֲכָלְיוֹ יִטְמָאוּ - כל מי שאוכל ממאכל האונן -
נטמא, כך כל זבחייהם - כטמאים לפני,

כִּי לַחֲמֵם לִנְפֹשׁ, לֹא יָבֹא בֵּית ה' - הקרבן
שמביאים לכפרת נפשם, אין ראוי שיבוא בבית
ה'. (מפני שאינם מטיבים את דרכם)

ה. מֵה תַעֲשׂוּ לַיּוֹם מוֹעֵד - ומה תעשו, ביום
המיועד לפורענות שתבוא עליכם,

וַלַּיּוֹם חַג ה' - שהוא היום שה' יהרוג בכס

(שההריגה היא כמו זבח שמקריבים ביום חג)

ו. כִּי הִנֵּה הֵלְכוּ, מִשָּׁד - כי הנה הלכו מארצם
מפני השודד שבא עליהם, (נ"י)

מְצָרִים תִּקְבְּצֵם, מִן תִּקְבְּרֵם - במצרים יתקבצו,
ובעיר מוֹף (מוֹף היא נוֹף) ימותו ויקברו,

מִחֲמַד לְכַסְפָּם - בתי אוצרות כספם שהיו
חומדים,

קִמּוֹשׁ יִירָשׁוּם, חוֹחַ בְּאֶהְלִיָּהֶם - יָרְשׁוּ קִימוֹשׁ
וחוח (מיני קוצים), מפני שיהיו שממה.

ז. בָּאוּ יָמֵי הַפְּקֻדָּה, בָּאוּ יָמֵי הַשְּׁלָם - באו הימים,
שה' יפקוד ויזכור לשלם להם כפעלם הרע,

יָדְעוּ יִשְׂרָאֵל, אֲוִיל הַנְּבִיא מִשְׁגַּע אִישׁ הָרוּחַ - אז
ידעו ישראל, שאוילים היו נביאי השקר, ומשוגע
היה האיש שחשבו שיש בו רוח אלוקים, והבטיחו
להם טובות,

עַל רֵב עֹנֵד, וְרֵבָה מִשְׁטָמָה - ובגלל רוב
עוונותיכם, רבה השנאה השמורה עליכם אצל ה'.
(כמו: " וַיִּשְׁטֹם עֲשׂוֹ אֶת יַעֲקֹב..."; בראשית כז' מא')

ח. צַפָּה אֶפְרַיִם עִם אֱלֹהֵי - צופה (נביא שקר) יש
לאפרים עם הע"ז שלו,

נְבִיא פֶח יִקּוֹשׁ עַל כָּל דְּרָכָיו - ונביא שקר זה,
דומה לפח ומוקש לישראל, (שמכשיל אותם בדרכיהם)
מִשְׁטָמָה, בְּבֵית אֱלֹהֵיו - ולכן בבית ה', יש להם
משטמה, שנאה.

ט. הָעַמִּיקוּ שַׁחְתּוֹ פִּימֵי הַגְּבֻעָה - העמיקו
להשחית את דרכם, כמו בימי פלגש בגבעה,
יִזְכְּרוּ עִוְנֵם יִפְקֹד חַטֹּאתֵם - ולכן, יזכור
להענישם על רעתם.

י. פְּעַנְבִים בַּמִּדְבָּר, מְצָאֵתִי יִשְׂרָאֵל - ישראל
חביבים היו על ה', כגפן שמוצא אדם במדבר,
כְּבַכּוֹרָה בְּתֵאנָה - כחביבות שיש לאדם, בתאנה
היוצאת ראשונה,

בְּרֵאשִׁיתָהּ - בתחילת בישול התאנים,

רְאִיתִי אֲבוֹתֵיכֶם - ראיתי בחביבות את
אבותיכם,

הֲמָה בָּאוּ בְּעַל פְּעוֹר - אך כשהם באו לעבוד לבעל
פעור,

וַיִּנְזְרוּ לַבָּשֶׁת - והפרישו עצמם לע"ז, המביישת
את עובדיה,

וַיְהִיו שְׁקוּצִים, פְּאֵהָבִים - היו משוקצים
ומתועבים לפני, כפי השיעור שאהבתי אותם
בתחילה.

יא. אֶפְרַיִם, פְּעוֹף יִתְעוֹפֵף כְּבוֹדִם - כבודם של
אפרים, יתעופף כעוף הפורח, (הכוונה שימעטו בניהם)

מִלְדָּה וּמִבֶּטֶן וּמִהָרִיוֹן - או שימותו בלידה, או
בעודם בבטן אימם, או שלא יהיו כלל בהריון.

יב. כִּי אִם יִגְדְּלוּ אֶת בְּנֵיהֶם, וְשַׁפְּלִיתִים מֵאֲדָם -
ואף אם יזכו לגדל את בניהם, ימותו בניהם ויהיו
שכולים,

כִּי גַם אוֹי לָהֶם - אוי יהיה להם בכל מעשיהם,
בְּשׂוֹרֵי מָהֶם - כשאסור מהם.

יג. אֶפְרַיִם, פְּאֲשֵׁר רְאִיתִי לְצוֹר שְׁתוּלָה בְּנוּה -
אפרים ישב בשלווה, פְּצוֹר שהיתה שתולה
במקומה בנוה טוב,

וּאֶפְרַיִם, לְהוֹצִיא אֶל הַרְגַּב בְּנֵי - ומתוך טובה זו, הוציא אפרים את בניו להריגה בעבודת המולך.
יֵד. תֵּן לָהֶם ה', מֵה תִתֶּן - את העונש הראוי לתת להם, תן להם בעודם קטנים, (שלא יהיה צערם גדול כל כד)

וְתֵן לָהֶם רַחֵם מִשְׁפִּיל - תן להם את ענשם, בזמן שהם בְּרַחֵם אִימָם, (שכבר שם ימותו ויעשו את הוריהם שכולים),
וְשָׂדִים צִמְקִים - ואם יִנְלְדוּ, שִׁצְמְקוּ שְׂדֵי אִמָם, וימותו ברעב בעודם קטנים.

טו. כָּל רַעְתֶּם בְּגִלְגָל - כל הרעות שעשו (בע"ז) היו בגלגל,
כִּי שָׁם שָׁנְאֲתִים - כי שם גרמו בע"ז שעבדו, שאשנא אותם,

עַל רַע מַעֲלֵיכֶם, מִבֵּיתִי אֲגַרְשֶׁם - ומפני רוע מעשיהם, מבית ה' אגרש אותם ואחריבו,
לֹא אוֹסֵף אֲהַבְתֶּם - לאהוב אותם,
כָּל שְׂרִיָּהֶם סוֹרְרִים - מפני השרים, שסרים מדרך טובה.

טז. הִפֵּה אֶפְרַיִם - בצרות רבות, שְׂרָשָׁם יָבֵשׁ, פְּרִי בַל יַעֲשׂוּן - והם כשורש יבש של עץ, שלא יוכל להצמיח פירות,

גַּם כִּי יִלְדוּן, וְהִמַּתִּי מִחַמְדֵי בִטְנִם - ואפילו אם ילדו, אמית את בניהם הנחמדים.

יז. יִמְאָסֶם אֱלֹהֵי, כִּי לֹא שָׁמְעוּ לוֹ - ימאס אותם ה' אלוהי, כי לא שמעו בקולו,
וַיְהִיו נִדְדִים בְּגוֹיִם - ויגלו לנדוד בין הגויים.

יח. וְנִשְׁמְדוּ בְּמוֹת אֲוֹן, חֲטָאת יִשְׂרָאֵל - הבמות שבבית אל, שהיו חטאת לישראל - יִשְׁמְדוּ, קוֹץ וְדַרְדַּר יַעֲלֶה עַל מִזְבְּחוֹתֵם - על חורבן המזבחות, יעלה קוץ ודרדר,

וְאָמְרוּ לְהָרִים פְּסוֹנֵנוּ, וְלִגְבְּעוֹת נִפְלוּ עָלֵינוּ - ומרוב בושה, יאמרו להרים פסונו, ולגבעות נפלו עלינו - ומרוב אותם.

ט. מִיָּמֵי הַגְּבָעָה, חֲטָאת יִשְׂרָאֵל - מימי פלגש בגבעה, החזיקו ישראל בחטאי ע"ז,
שָׁם עָמְדוּ - שם בגבעה, עמדו להלחם עם בני בנימין,

לֹא תִשְׁיָגֶם בְּגִבְעָה מִלְחָמָה עַל בְּנֵי עֲלוּה - ומפני הע"ז שעבדו, לא יצליחו בתחילה במלחמתם עם בני בנימין שעשו עוֹלָה ופֶשַׁע, (פסל מיכה)

י. בְּאֹתֵי וְאֶסְרִים - ברצוני אקשור אותם בעול העמים,
וְאֶסְפּוּ עֲלֵיהֶם עֲמִים - יאספו עליהם עמים,
בְּאֶסְרִים לְשֵׁתֵי עוֹנֵתָם - ויקשרו העמים את ישראל במוסרות לשתי מענות מחרשה (מענה מחרשה הוא התלם, השורה, שעל השור לחרוש, וכשיקשור את

וְאֶפְרַיִם, לְהוֹצִיא אֶל הַרְגַּב בְּנֵי - ומתוך טובה זו, הוציא אפרים את בניו להריגה בעבודת המולך.
יֵד. תֵּן לָהֶם ה', מֵה תִתֶּן - את העונש הראוי לתת להם, תן להם בעודם קטנים, (שלא יהיה צערם גדול כל כד)

וְתֵן לָהֶם רַחֵם מִשְׁפִּיל - תן להם את ענשם, בזמן שהם בְּרַחֵם אִימָם, (שכבר שם ימותו ויעשו את הוריהם שכולים),
וְשָׂדִים צִמְקִים - ואם יִנְלְדוּ, שִׁצְמְקוּ שְׂדֵי אִמָם, וימותו ברעב בעודם קטנים.

טו. כָּל רַעְתֶּם בְּגִלְגָל - כל הרעות שעשו (בע"ז) היו בגלגל,
כִּי שָׁם שָׁנְאֲתִים - כי שם גרמו בע"ז שעבדו, שאשנא אותם,

עַל רַע מַעֲלֵיכֶם, מִבֵּיתִי אֲגַרְשֶׁם - ומפני רוע מעשיהם, מבית ה' אגרש אותם ואחריבו,
לֹא אוֹסֵף אֲהַבְתֶּם - לאהוב אותם,
כָּל שְׂרִיָּהֶם סוֹרְרִים - מפני השרים, שסרים מדרך טובה.

טז. הִפֵּה אֶפְרַיִם - בצרות רבות, שְׂרָשָׁם יָבֵשׁ, פְּרִי בַל יַעֲשׂוּן - והם כשורש יבש של עץ, שלא יוכל להצמיח פירות,

גַּם כִּי יִלְדוּן, וְהִמַּתִּי מִחַמְדֵי בִטְנִם - ואפילו אם ילדו, אמית את בניהם הנחמדים.

יז. יִמְאָסֶם אֱלֹהֵי, כִּי לֹא שָׁמְעוּ לוֹ - ימאס אותם ה' אלוהי, כי לא שמעו בקולו,
וַיְהִיו נִדְדִים בְּגוֹיִם - ויגלו לנדוד בין הגויים.

פֶּרֶק י

א. גִּפְן בּוֹקֵק יִשְׂרָאֵל - ישראל נמשלו לגפן ריקה מכל רטיבות ולחלוחית, מכל טובה, (כמו: " בּוֹקֵה וּמְבֹקֵה וּמְבֹלְקָה..."; נחום ב' יא')

פְּרִי יִשׁוּה לוֹ - וכי ראוי שיתן וישים לו ה' פרי !?
כָּרֵב לִפְרִיו - הלא, כשהשפעת עליהם רוב טובה, הִרְבָּה לְמִזְבְּחוֹת - הירבו להקריב במזבחות לע"ז,

כְּטוֹב לְאֶרְצוֹ - וכשהטבתי לו בארצו, הִיטִיבוּ מִצְבוֹת - חיזקו ופיארו את המצבות לע"ז.

ב. חֶלֶק לֶבֶם - ליבם נחלק מעם ה', ופנה לע"ז,
עֲתָה יִאֲשָׁמוּ - עתה, יהיו לשממה, (כמו: " תִּאֲשָׁם שְׁמֵרוֹן כִּי מֵרְתֶה בְּאַלְקִיָּה..."; לקמן יד' א')

הוּא יַעֲרֹף מִזְבְּחוֹתֵם - וזה שחלק ליבם מעם ה', הוא הדבר שגרם שיהרסו מזבחותם, יִשְׁדָּד מִצְבוֹתֵם - וישדדו האוייבים את מצבותם.

ג. כִּי עֲתָה יִאֲמְרוּ - ועתה, כשיבוא האוייב יאמרו:
אֵין מִלְּךָ לָנוּ - אין לנו מלך שיצילנו,

השור לחרוש בשתי מענות, תכבד עבודת השור, דהיינו, אביא עליהם רעה גדולה וכפולה.

יא. וְאֶפְרַיִם עֲגֹלָה מְלֻמָּדָה - למדתי (הרגלתי) את אפרים לסבול עול מצוות, כעגלה שהרגילו אותה לחרוש בשדה,

אֶהְבֵּתִי לְדוֹשׁ - אך היא (העגלה) אוהבת רק את עבודת הדישה, (שתוך כדי דיש, יכולה לאכול. נמשל: שרוצים רק לקבל השכר מבלי לשאת בעול המצוות)

וְאֲנִי עֲבַרְתִּי עַל טוֹב צְוֹאֲרָה - ואני העברתי ידי על צווארה, וראיתי שטוב ושמן הוא, ומסוגל לקבל העול, (עול תורה),

אֶרְפֵּיב אֶפְרַיִם, יַחְרוֹשׁ יְהוּדָה - לכן הרכבתי העול על אפרים, וגם על יהודה שיחרוש,

יִשְׁדָּד לוֹ יַעֲקֹב - ויכתשו בניי גושי האדמה, לכסות בהם את הזרעים.

יב. זָרְעוּ לָכֶם לְצִדְקָה - זרעו בניי, צדקות איש לרעהו,

קִצְרוּ לְפִי חֶסֶד - ואז, תקצרו רוב חסד שאשפיע עליכם,

נִירוּ לָכֶם נִיר - ואחר שתקצרו, שובו לחרוש עוד (ניר - חרישה) ולזרוע צדקות, (הוסיפו במעשים טובים)

וְעַת לְדְרוֹשׁ אֶת ה' - בקשו לדעת את דרך ה',

עַד יָבֹוא, וְיִוְרָה צִדְקָה לָכֶם - ואז, יבוא ה', וישליך עליכם צדקות רבות.

יג. חֲרֻשְׁתֶּם רִשָּׁע, עוֹלָתָה קִצְרַתֶּם - אך אתם, חרשתם וזרעתם רשע, ולכן תקצרו עֵוֶל ושקר, (שאגמול עמכם רעות),

אֶכְלֶתֶם פְּרִי כְחֹשׁ - ופרי כחש ושקר (פרי רע) תאכלו, (שאעניש אתכם ברעה),

כִּי בְטַחַת בְּדִרְכָּךְ - הרעה,

בָּרַב גְּבוּרֶיךָ - ובגבורים הרבים שהיו לך - בְּטַחַתִּי.

יד. וְקֵאֵם שְׁאוֹן בְּעַמְךָ - יקום בעמך, שאון, רעש האוייב כשיבוא עליך,

וְכָל מִבְּצָרֶיךָ, יוֹשֵׁד - וכל המבצרים שבנית, ישדוד האוייב,

כְּשֵׁד שְׁלֹמֹן בֵּית אֲרַבָּאל, בְּיוֹם מְלַחְמָה - כמו ששדד שלמון (שם איש) את בית ארבאל ביום שנלחם עימם,

אִם עַל בְּנֵים רִטְשָׁה - וביקע את בטנם של האמהות והבנים.

טו. פָּכָה עֲשָׂה לָכֶם בֵּית אֵל - וכל זה נגרם לכם מפני העגל שעבדתם בבית אל,

מִפְּנֵי רַעַת רַעַתְכֶם - ומפני הרעה הגדולה שבכל רעותיכם, (עגלי הזהב שבבית אל),

בְּשַׁחַר, נִדְמָה נִדְמָה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל - וכבר בתחילת מלכותו של הושע בן אלה - נכרתה מלכותו.

פרק יא

א. כִּי נָעַר יִשְׂרָאֵל וְאֶהְבֵּהוּ - כי עוד שהיו ישראל כנער, (בתחילת היותם לעם) - אהבתי אותם,

וּמִמְצָרִים קָרָאתִי לְבָנָי - ועוד כשהיו במצרים קראתי להם: בני.

ב. קָרָאוּ לָהֶם - קראו להם הנביאים לשוב אל ה', **כֵּן** - כנגד קריאתם של הנביאים,

הִלְכוּ מִפְּנֵיהֶם - הלכו בניי מפניהם ופנו לע"ז,

לְבַעֲלִים יִזְבְּחוּ, וְלַפְסָלִים יִקְטְרוּ:

ג. וְאֲנִי תִרְגַּלְתִּי לְאֶפְרַיִם, קָחֶם עַל זְרוּעֹתַי - ואני הרגלתי את אפרים, שהאומן יקח אותם על זרועותיו ברחמים, (האומן הוא משה רבנו, שהנהיג את ישראל בנחת)

וְלֹא יָדְעוּ, כִּי רַפְּאֵתִים - ואינם שמים אל ליבם, שאני הוא שרפאתי והצלתי אותם מהצרות.

ד. בְּחַבְלֵי אָדָם אֲמַשְׁכֶּם, בַּעֲבֹתוֹת אֶהְבֶּה - משכתי את ישראל אלי, בחבלים רכים שמושך בהם אדם את בנו,

וְאֶהְיֶה לָהֶם, כְּמִרְיָמִי עַל עַל לַחִיָּהִם - הנהגתי אותם ברחמים, כמו החורש המרחם על הבהמה, ומרים מעל לחייה את העול, להקל ממנה המשא,

וְאֵט אֶלְיוֹ, אוֹכִיל - הטתי להם את האוכל עד פיהם, (נמשל: שה' הנהיג אותם ב רחמים ודאג לכל צרכם)

ה. לֹא יָשׁוּב אֶל אֲרֶץ מִצְרַיִם - לא היו צריכים לשוב אל ארץ מצרים, (שהלא כבר אמרתי: לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד)

וְאֲשׁוּר הוּא מֶלֶכּוֹ - ועל כורחם, נאלצו לתת מס למלך אשור,

כִּי מֵאֲנֹו לָשׁוּב - וכל זה, מפני שסרבו לשוב אלי. (שאם היו שבים אלי, לא היו צריכים לבקש את עזרת המצרים, ולא היו נותנים מס לאשור)

ו. וְחָלָה חֲרַב בְּעַרְוִי - תחול (תיפול ותנוח עליהם) החרב בערי ישראל,

וְכָלְתָהּ בְּדָיו וְאֶכְלָה - החרב, תאכל ותכלה את גיבוריו,

מִמַּעֲצוֹתֵיהֶם - מפני העיצות, שיעצו לבקש את עזרת הגויים, ולא לפנות אל ה'.

ז. וְעַמִּי תְלוּאִים לְמִשׁוֹבְתֵי - ועמי, תלויים ומסופקים אם לשוב אלי אם לאו,

וְאֵל עַל יִקְרָאָהוּ - הנביאים קוראים להם לשוב אל על, אל ה' שהוא עליון על כל הארץ,

יַחַד לֹא יָרוּמִם - וכולם יחד, אין בהם מי שמרומם ומגדל בליבו את ה'.

ח. אֵיךְ אֶתְנֶךָ אֶפְרַיִם - אך ברוב רחמי, איך אוכל לתת אותך אפרים, ביד האוייב,

אֲמַגִּיד יִשְׂרָאֵל - למסור אותך ביד האוייב,

אֵיךְ אֶתְנֶךָ כְּאֲדָמָה, אֲשִׁימָךְ כְּצִבְאִים - איך אתן אותך להפוך אותך כערים אדמה וצבויים, (שנהפכו במהפכת סדום)

נְהַפֵּךְ עָלַי לְבִי - ברוב רחמים עליך,

יחד נִכְמְרוּ נְחוּמֵי - כל רחמי יחד מתחממות ומתעוררות, מלהביא עליכם הרעה, ולרחם עליכם.

ט. לא אַעֲשֶׂה חֲרוֹן אַפִּי, לא אָשׁוּב לְשַׁחַת אַפְרָיִם - לא אעשה כפי חרון האף שבי, ולא אשוב להשחית את ישראל,

כִּי אֶל אֲנֹכִי - וכבר הבטחתי: "לא מאסתים ולא געלתים לכלותם..."

וְלֹא אִישׁ - ובידי לרחם ביותר,

בְּקִרְבְּךָ קְדוֹשׁ, וְלֹא אָבּוֹא בְעִיר - וכבר הבטחתי שבקרבתך אשרה את קדושת שכונתי, ולא בעיר אחרת.

י. אַחֲרֵי ה' יִלְכוּ - בבא עת הגאולה,

כְּאֲרִיֶּה יִשְׂאָג - כמו שכל החיות מתאספת לקול שאגת האריה, כך יתאספו כל ישראל לקול שאגת ה' בעת הגאולה,

כִּי הוּא יִשְׂאָג, וַיִּחְרְדוּ בָנִים מִיָּם - בזמן שאגת ה', ימהרו לשוב ארצה בניי שמעבר לים.

יא. יִחְרְדוּ כַצִּפּוֹר מִמְצָרִים, וְכִיּוֹנָה מֵאֶרֶץ אֲשׁוּר - ימהרו לשוב ממצרים ומאשור, כציפור ויונה הממהרים לעוף,

וְהוֹשְׁבֵתִים עַל בְּתִיָּהֶם נֹאֵם ה' - וישבו בבטחה בבתיכם.

פֶּרֶק יב

א. סָבַבְנִי בְּכַחַשׁ אַפְרָיִם, וּבְמִרְמָה בֵּית יִשְׂרָאֵל - ישראל, היו סובבים אותי ברמאות כאילו שבים אלי, אך ליבם בל עימם,

וַיהוֹדָה עַד רֹד, עִם אֵל - אך מלכות יהודה, עוד מושלת בעם על פי ה',

וְעִם קְדוֹשִׁים נֶאֱמָן - ומושלים בעם, מתוך נאמנות לאלוקים קדושים (לה').

ב. אַפְרָיִם רָעָה רוּחַ - אפרים רועה את הרוח, את העיז שהיא הבל,

וְרֹדֶף קָדִים - את רוח קדים, (עוסק כל היום בהבל העיז) כָּל הַיּוֹם, כָּזָב וְשָׂד יִרְבֶּה - כל היום, מרבה לשקר ולשדוד,

וּבְרִית עִם אֲשׁוּר יִכְרְתוּ, וְשָׁמֹן לְמִצְרַיִם יוּבַל - עושה ברית עם אשור, ומוביל למצרים שמן, כדי שיעזרו להם מאוייביהם.

ג. וְרִיב לֵה' עִם יְהוּדָה - אחר שגם יהודה חטאו, יריב איתם ה',

וְלִפְקֹד עַל יַעֲקֹב כְּדָרְכָיו, כְּמַעַלְלָיו יִשְׁיב לוֹ - לזכור להענישם, על דרכיהם ומעשיהם הרעים.

ד. בְּבִטּוֹן, עֵקֶב אֶת אַחִיו - הלא עוד בבטון רבקה, אחז יעקב בעקב עשיו, (שהוא פלא, שעובר יתפוס בכוח בעקב אחיו שיצא מבטן אימו) לאות, שיעקב ישלוט בעשיו, ומדוע ילכו לבקש את עזרת הגויים,

וּבְאוֹנוֹ, שָׂרָה אֶת אֱלֹהִים - ובכוחו של יעקב נלחם עם שרו של עשיו - ונהיה שר עליו וניצחו. לאות לבניו, שלא תשלוט בהם שום בריה כשיעשו רצון ה'.

ה. וַיִּשֶׁר אֶל מְלֶאֶךְ, וַיִּכַּל - נהיה שר על המלאך - וניצח אותו,

בְּכַה וַיִּתְחַנֵּן לוֹ - בכה המלאך והתחנן ליעקב שישלחו,

בֵּית אֵל יִמְצְאוּנוּ, וְשֵׁם יְדַבֵּר עִמָּנוּ - גם בבית אל מצא ודיבר וברך את יעקב. (ומדוע א"כ לא תבטחו בה', ותלכו לבקש עזרה ממצרים ומאשור)

ו. וְה' אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת - והלא ה' שולט בכל הצבאות, (צבא השמים וצבא הארץ),

ה' זָכְרוּ - ושם ה' נזכר כאדון הכל, ומדוע לא תבטחו בו ?!

ז. וְאַתָּה בְּאֱלֹהֶיךָ תֵּשׁוּב - ואתה, אל ה' אלוקיך תשוב,

חֶסֶד וּמִשְׁפָּט שָׁמַר, וְקוּהָ אֶל אֱלֹהֶיךָ תִּמְיֹד - שמור לעשות חסד ומשפט צדק, ותקוה תמיד לישועת ה'.

ח. כִּנְעַן בְּיָדוֹ מֵאֲזִנֵי מִרְמָה - אך אתה, כסוחר שבידו מאזני מרמה,

לְעֵשֶׂק אָהַב - לעשוק ולגזול אוהב.

ט. וַיֹּאמֶר אַפְרָיִם אֶךְ עֲשֵׂרְתִי, מִצְּאֵתִי אוֹן לִי - כל עושרי, בזכות כוחי הוא בא, (כמו: "...כחי ועצם ידי עֲשָׂה לִי אֵת הַחֵיִל הַזֶּה"; דברים ח' יז')

כָּל יְגִיעֵי לֹא יִמְצְאוּ לִי עוֹן אֲשֶׁר חָטָא - ועוד יאמר ברשעו: כל עושרי שיגעתי עליו, לא ימצא בו כל עוון וחטא.

י. וְאַנְכִי ה' אֱלֹהֶיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם - אני ה' שהוצאתי אתכם ממצרים, והשגחתי עליכם בדרך,

עַד אוֹשִׁיבְךָ בְּאֶהְלִים פִּימִי מוֹעֵד - עוד יבוא זמן שתצא מהגלות ואושיב אותך באהלים ואדאג לכל צרכיכם, כימים אשר יצאתם ממצרים.

יא. וְדַבַּרְתִּי עַל הַנְּבִיאִים, וְאַנְכִי חֲזוֹן הַרְבִּיתִּי - דברתי אליכם הרבה דברי חזון, עיני הנביאים ששלחתי להוכיח אתכם,

וּבְיַד הַנְּבִיאִים אֲדַמָּה - דימו עבורכם, משלים רבים כדי שיתקבלו על לבכם.

יב. אִם גִּלְעָד אָוֶן - אם בא על גלעד שבר רועה, אֶךְ שׂוֹא הָיוּ - אין זה כי אם מפני ששָׂוֹא (ע"ז) היו עובדים,

בְּגִלְגָּל שׂוֹרִים זָבְחוּ - בגלגל, זבחו שֹׁנְרִים לע"ז, גַּם מִזְבְּחוֹתֵם, כְּגִלְמִי עַל תְּלַמֵּי שָׂדֵי - גם מזבחותם שבנו לע"ז, היו רבים, כגלי האבנים שבתלמי השדה (שורות החרישה שבשדה).

יג. וַיִּבְרַח יַעֲקֹב שְׂדֵה אָרֶם - ברח יעקב אבינו לארם, מפני עשיו אחיו,

(תלאובות - מקום שמתאווים בו לכל טובה)
ו. כְּמַרְעֵיתֶם וַיִּשְׁבְּעוּ - כאשר באו למקום מרעה,
 לא"י, שבעו ברוב טובה,
שְׁבַעו וַיָּרֶם לָבַס, עַל פֶּן שְׂכַחוּנִי - וכאשר שבעו,
 גבה ליבם ושכחו את ה'.

ז. וְאֵהִי לָהֶם - אהיה לישראל,
כְּמוֹ שֶׁחַל - כאריה הטורף טרף,
כְּנֹמֵר, עַל דָּרְךָ אֲשׁוּר - וכמו נמר המביט בדרך,
 לטרוף טרף. (אשור, כמו: "אשורנו ולא עתה..."), "בשרירות
 ליבם" וכדו')

ח. אֶפְגֹּשֶׁם כְּדָב שְׂכוֹל - כשאפגוש בהם להענישם,
 אהיה כמו דוב השכול מבניו, (שאכזרי הוא ביותר)
וְאֶקְרַע סָגוֹר לָבַס - ובמר נפשו על בניו, קורע
 מטרפו את הגוף עד הלב הסגור תחת החזה,
וְאֹכֵלִים שֵׁם כְּלָבִיא - ואוכל אותם שם, כאריה
 האוכל במקום שטורף,
חֵית הַשָּׂדֶה, תִּבְקַעֶם - וְחֵית הַשָּׂדֶה, תִּבְקַע אֶת
 גופם.

ט. שְׁחַתְּךָ יִשְׂרָאֵל - מעשיך הרעים, חיבלו
 והשחיתו אותך ישראל,
כִּי בִי בַעֲזָרְךָ - כי בה' שעוזר לך - מרדת.
י. אֵהִי מִלְכָּךְ אֲפֹא - איה, היכן מלכך,
וַיֹּשִׁיעֵךְ, בְּכָל עֲרִיף - ויושיע אותך, בכל הערים
 שבא עליהם האוייב,
וְשִׁפְטִיךָ אֲשֶׁר אֲמַרְתָּ, תִּנְהָ לִּי מִלֶּךְ וְשָׂרִים -
 והשופטים שבקשת מהם למנות לך מלך ושרים,
 היכן הם שיושיעו אותך מאוייביך.
יא. אֶתֶּן לְךָ מִלֶּךְ בְּאֲפִי - באפי, בכעסי נתתי לך
 מלך ע"פ בקשתך,

וְאֶקַּח בְּעֵבְרָתִי - ובכעסי אקח אותו ממך. (וי"א, על
 שאול שמת במלחמה, וי"א נתתי - את שאול, ואקח - את צדקיהו
 שהיה המלך האחרון, וי"א במלכי ישראל: ירבעם והושע בן אלה)
יב. צָרוֹר עֲוֹן אֲפָרִים - קשורר ושמור בליבי עוון
 אפרים,

צְפוּנָה חֲטָאתוֹ - וטמונה בליבי חטאתו להענישו.
יג. חֲבֻלִי יוֹלְדָה יִבְאוּ לוֹ - צרות קשות, כחבלי
 היולדת - יבואו עליו,

הוא בן לא חָכֵם - להטיב את דרכו,
כִּי עֵת לֹא יַעֲמֹד בְּמִשְׁפַּר בָּנִים - כי בעת שיבואו
 עליו הרעות, כיולדת הסובלת את צירי הלידה על
 המשבר, לא יוכל לעמוד בתוקף הצרות.

יד. מִיַּד שְׂאוֹל אֲפָדֶם, מִמּוֹת אֲגָאֵלִם - אם היו
 חכמים ומטייבים דרכם, הייתי מציל וגואל אותם
 ממות ומהשאול,

אֵהִי דְבַרְיֶךָ מוֹת - אך כשמרשיעים, אהיה מדבר
 עליך שתמות,

אֵהִי קִטְבְּךָ, שְׂאוֹל - אהיה כורת אותך - לשאול,
 לקבר,

וַיַּעֲבֹד יִשְׂרָאֵל בְּאִשָּׁה - עבד אצל לבן בעבור רחל,
וּבְאִשָּׁה שְׂמֹר - ובעבורה שמר על צאן לבן.

(ר"ל, שבעוני גדול הגייע יעקב אביכם ללבן, ויצא ברכוש גדול, ואיך
 תאמרו: "אך עֲשִׂיתִי, מִצָּאתִי אוֹן לִי...")

יד. וּבִנְבִיא הָעֵלָה ה' אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם,
וּבִנְבִיא נְשֹׁמֵר - ע"י משה הנביא העלה ה' את
 ישראל ממצרים ושמר עליו בדרך, ואיך תכחשו
 בהשגחת ה', ותכעיסו אותו בע"ז !?

טו. הַכְּעִיס אֲפָרִים תִּמְרוּרִים - הכעיס אפרים את
 ה', בכעס רע ומר,

וְדָמְיוֹ עָלָיו יִטּוֹשׁ - דם הנקיים ששפכו אפרים,
 כאילו יתפשט עליהם לנקום בהם,
וְחִרְפָּתוֹ, יִשִּׁיב לוֹ אֲדָנָיו - ואת החרפה שחרף
 כלפי ה', ישיב לו ה' גמולו בראשו.

פֶּרֶק יג

א. כְּדָבַר אֲפָרִים רְתַת - בתחילה, קודם שחטא,
 היה אוחז בעמים רתת ורעדה משמעו של אפרים,
נִשְׂאָה הוּא בְּיִשְׂרָאֵל - שהיה אפרים מנושא
 ומרומם בישראל,

וַיֵּאָשֶׁם בְּבַעַל, וַיִּמַּת - אך כיון שחטא והיה אשם
 בעבודת הבעל - נחשב כמת.

ב. וַעֲתָה יוֹסִיפוּ לַחֲטָא - ועד עתה (אחר מלכות ירבעם
 בן נבט, והעגלים שעשה) מוסיפים לחטוא,

וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם מִסְכָּה מִכֶּסֶפֶם כְּתַבּוּנִם עֲצָבִים - עשו
 להם מכספם, תבנית של ע"ז.

מַעֲשֵׂה חֲרָשִׁים כְּלָה - הפסלים כולם, מעשה
 אומן הם,

לָהֶם - לעובדי הע"ז,
הֵם אֲמָרִים - יאמרו כהני הע"ז:

זָבַחִי אֲדָם, עֲגָלִים יִשְׁקֹון - אדם הזובח לע"ז,
 ינשק בפיו את העגלים ובכך יזכה לשכר רב.

ג. לָכֵן יִהְיוּ - עובדי הע"ז,
כְּעַנְוֵי בָקָר - יכלו מן העולם, כענן בוקר שהולך

ונעלם במהרה,
וְכִטְלֵם, מִשְׁפִּיִם הַלֶּךְ - וכמו הטל שנעלם בחום
 היום,

כְּמֹץ, יִסְעַר מִגֶּרֶן - וכמו המוץ שרוח סערה תעִיף
 אותו מהגורן,

וְכַעֲשׂוֹן מֵאַרְבֶּה - וכמו עשן היוצא מהארובה
 ונעלם.

ד. וְאֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ מֵאַרְץ מִצְרַיִם - ואני ה',
 אלוֹקֶיךָ שהוצאתיך מארץ מצרים,

וְאֵלֹהִים זֹלָתִי, לֹא תִדַע - ולא היה לך לדעת -
 אלוֹקִים אֲחֵרִים,

וּמוֹשִׁיעַ אֵין בְּלָתִי - שהלא אין מלבדי אלוֹקִים
 שיושיע אותך.

ה. אֲנִי יֹדְעֶתִיךָ בְּמִדְבָּר - אני ה', שידעתי לתת לך
 את כל צרכיך במדבר,

בְּאַרְץ תְּלַאבּוֹת - בארץ מדבר.

נחם, יסתר מעיני - הנוחם, יסתר מעיני.
(שלא אנחם עוד, על הרעה שתבוא עליך.)

טו. פי הוא בן אחים יפריא - אפרים גדל והיה הפרי הטוב שבין השבטים, (כברכתו של יעקב: "ואולם אחיו הקטן... וזרעו יהיה מלא הגויים")
יבוא קדים רוח ה' ממדבר עלה - אך אחר שחטא, רוח מדברית הבאה מצד מזרח, עולה מאת ה' על אפרים,
ויבוש מקורו - מקור המעיין של אפרים ייבש,
ויחרב מעינו - ויתיבשו מי המעיין, (שיד מגדולתו)
הוא - מלך אשור,
ישסה - יבזוז,
אוצר כל פלי חמדה - את כל הכלים הנחמדים השמורים באוצרותיו.

פרק יד

א. תאשם שמרון - תהיה שומרון שממה,
פי מרתה באלהיה - כי מרדה בה,
בחרב יפלו - אנשי שומרון,
עלליהם ירטשו - יבקעו את התינוקות,
והריותיו יבקעו - ואת הנשים המעוברות - יבקעו את בטנם.
ב. שובה ישראל עד ה' אלהיך, פי כשלת בעונך
- שובו אל ה', כי רואים אתם שעוונותיכם הכשילו אתכם ליפול ברעה.
ג. קחו עמכם דברים - התוודו לפני על עוונותיכם,
ושובו אל ה' - ושובו לעבוד את ה',
אמרו אליו - אל ה',
כל תשא עון - כל עון - תשא ותסלח,
וקח טוב - קח לפניך את מעשינו הטובים,
ונשלמה פרים, שפתינו - במקום קרבנות פרים, נשלם לפניך בוידוי שפתיים.
ד. אשור לא יושיענו - לא נבקש עוד עזרה מאשור,
על סוס לא נרכב - ולא נבטח בגבורת הסוס במלחמה,
ולא נאמר עוד אלהינו, למעשה ידינו - ולא נאמר עוד על העיז, שהיא מעשה ידינו, שהיא אלוקים, אשר בך ירחם יתום - כי ידענו, שרק בך ימצא היתום והחלש - רחמים והצלה.
ה. ארפא משובתם - וכאשר יתוודו כך לפני, אביא מרפא, ואסלח על שמרדו בי,
אהבם נדבה - ואוהב אותם בנדבת ליבי,
פי שב אפי ממנו - כי שב ממני הכעס עליהם, ואוהב אני אותם כבראשונה.
ו. אהיה כטל לישראל - אהיה לישראל כמו טל שאינו מפסיק, ואשפיע עליהם רוב טובה,
יפרח פשושנה - יעלה פרחים כשושנה, (המוציאה פרחים יפים)

ז. שרשיו פלבנון - ויכה שורשים (ישלח שורשים לכל עבר) כעצי הלבנון החזקים. (שיצליחו בכל מעשיהם)

ז. ילכו יונקותיו - יתפשטו ענפיו למרחוק,
ויהי כזית הודו - וכעץ הזית, יהיה הוד יופיו,
וריח לו פלבנון - וריחם ילך למרחוק, כריח הטוב של עצי הלבנון.
ח. ישבו - ישראל לארצם,
ישבי בצלו - וישבו בשלוה בצל ה',
יחיו, דגן - יחיו עצמם במצוות ה', כדגן המחיה את האדם, (כאילו כתב: יחיו כדגן ; רד"ק)
ויפרחו כגפן - ויפרחו כגפן, המוציא פירות שנה אחר שנה,
זכרו, פנין לבנון - שמם הטוב של ישראל, יזכר תמיד, כמו יין הלבנון הנזכר כיון משובח.
ט. אפרים - יאמר:
מה לי עוד לעצבים - מדוע לי לפנות עוד לעיז,
אני עניתי - אז, אענה לכל בקשותיו ממני,
ואשורנו - ואראה מעצמי, לתת לו די מחסורו,
אני כברוש רענן - כמו ברוש רענן, שכופפין ראשו עד שורשיו, כך כביכול, ירד ה' השוכן במרום, להשפיע טובה לישראל,
ממני, פריד נמצא - וכל פירות הצלחתך - ממני יהיו.
י. מי חכם ויבן אלה, נבון וידעם - מי בכס חכם להבין כל דברי אלה, וישוב אל ה',
פי ישרים דרכי ה' - כי דרכי ה', ישרים וטובים.
וצדקים ילכו בם, ופשעים יכשלו בם: